

Ontwikkelingen in pensioenland: Europa roert zijn staart

Het lijkt inmiddels overbodig om te noemen dat pensioen geen exclusief nationale aangelegenheid meer is. Op een groot aantal fronten wordt nationale pensioenwetgeving beïnvloed door internationale en Europese wet- en regelgeving. De wijze waarop dit gebeurt, is echter niet altijd helemaal duidelijk. Dat kan soms tot misverstanden leiden. Het zou tevens de klassieke ‘Brussel zit aan onze pensioenen’ retoriek kunnen verklaren. Dat ‘Brussel’ onze pensioenen beïnvloedt staat vast, maar dat heeft vooral positieve kanten. Hopelijk zien steeds meer burgers in dat het EU-recht juist bescherming kan bieden tegen maatregelen van Den Haag.

In dit artikel zullen enkele Europese actualiteiten aan bod komen die het Nederlandse pensioenlandschap raken en zullen raken. We bespreken de Brexit, het actieplan voor de kapitaalmarktunie, ontwikkelingen rond het pan-Europees Pensioen Product (PEPP), de EU-rechtspraak en de diverse inbreukprocedures die aanhangig zijn gemaakt bij het EU-Hof.

■ BREXIT

Ten tijde van schrijven van dit artikel is het definitieve moment dat het Verenigd Koninkrijk de Europese Unie verlaat nog maar enkele weken van ons verwijderd. De Brexit is een gebeurtenis die ongeveer alle vlakken van de samenleving raakt en zodoende het Nederlandse pensioenstelsel niet overslaat. Zo hebben veel pensioenfondsen relaties met Britse dienstverleners die na de Brexit, zowel met als zonder akkoord, niet zomaar meer de Nederlandse pensioenfondsen kunnen bedienen. Op dit moment opereren de Britse financiële dienstverleners onder een zogenaamd Europees paspoort op de interne markt, maar na de Brexit zullen deze waarschijnlijk vervallen.¹ Het verval-

len van deze paspoorten raakt Britse banken en vermogensbeheerders, maar heeft ook invloed op de clearing van derivaten, wat nu vooral in London gebeurt. Met het vertrek van de Britten lijkt de Europese Unie ook haar grootste financiële markt kwijt te raken, waardoor een gat lijkt te ontstaan, waarop andere lidstaten maar wat graag inspringen.

■ HET ACTIEPLAN VOOR DE KAPITAALMARKTUNIE

In september 2020 publiceerde de Europese Commissie het tweede deel van het actieplan voor de verdieping en totstandkoming van een kapitaalmarktunie.² Het integreren en vergroten van de kapitaalmarktunie moet bijdragen aan het herstel van de economische crisis ten gevolge van het coronavirus en Europese bedrijven toegang geven tot het broodnodige kapitaal om te investeren. Het oorspronkelijke actieplan werd al door de Commissie Juncker ontwikkeld, maar behaalde niet het gewenste resultaat.³ Hoewel na de economische crises van 2008 en 2012 grote vooruitgang is gemaakt op het gebied van regulering van de bankenunie, blijft de ontwikkeling van vrijheid van kapitaal – ook met betrekking tot pensioenkapitaal – achter. Europese kapitaalmarkten zijn nog steeds gefragmenteerd en nationaal georganiseerd.

Dat de kapitaalmarktunie hoog op de politieke agenda terechtgekomen is ondanks – of juist door – de pandemie geen verrassing. Wat wel als een verrassing kwam was het verbond tussen Duitsland, Frankrijk en Nederland om nog vóór het Commissievoorstel de toekomst van de kapitaalmarktunie alvast wat te sturen door het opzetten van een *High-Level Group* met als taak om concrete aanbevelingen te geven.⁴ Ook de Europese Commissie zelf stelde een *High-Level Forum* in ter inspiratie voor de te nemen maatregelen.⁵ In het nieuwe actieplan voor de kapitaalmarktunie stelt de Europese Commissie uiteindelijk zestien concrete maatregelen voor, met drie hoofdoelen:

Hans van Meerten, An Wouters en Jorik van Zanden

Prof. dr. H. van Meerten is verbonden aan de leerstoelgroep Europees pensioenrecht aan de Universiteit Utrecht; mr. A.K.R. Wouters en mr. J.J. van Zanden zijn als promovendi verbonden aan deze leerstoelgroep.

- Het economisch herstel van de EU groen, digitaal, inclusief en veerkrachtig maken door financiering beter toegankelijk te maken voor Europese bedrijven, en met name het mkb.
- De EU nog veiliger maken als locatie waar mensen kunnen sparen en beleggen op lange termijn.
- De nationale kapitaalmarkten integreren tot een echte EU-brede eengemaakte markt.

■ DE INVLOED VAN DE PLANNEN OP PENSIOENEN

Pensioenen hebben een grote rol gekregen in het actieplan. Dit is goed te verklaren aangezien pensioenuitvoerders, waaronder ook pensioenfondsen, als institutionele beleggers uitermate geschikt zijn om op de lange termijn te investeren. Een goed functionerende Europese interne markt voor kapitaal kan zo direct bijdragen aan de mogelijkheid om goede rendementen te halen voor de Nederlandse fondsen, die momenteel zwaar te lijden hebben onder de lage rentes op de financiële markten. Dat economische effect drukt des te zwaarder door de combinatie met de huidige demografische ontwikkelingen. Er zijn steeds minder werkenden in vergelijking met een groeiende groep ouderen, die bovendien ook steeds ouder worden. Versobering van pensioenen is hierdoor een reële mogelijkheid in de toekomst, met name in landen zonder systeem van kapitaaldekking. Mede door de lage rente – een fenomeen dat overigens al tientallen jaren wereldwijd gaande is – vond Nederland dat het op garanties gebaseerde systeem op de schop moest. Het risico verschuift in de nieuwe pensioencontracten, voor zover het daar al dan niet lag, van de pensioenfondsen naar het individu.

Geconfronteerd met het feit dat de hoogte van de pensioenen meer zal afhangen van de resultaten op de beurs, zal een betere toegang tot een diepere kapitaalmarkt naar verwachting Nederlandse pensioenfondsen beter in staat stellen om goede

een betere toegang tot een diepere kapitaalmarkt zal naar verwachting Nederlandse pensioenfondsen beter in staat stellen om goede resultaten te behalen voor hun deelnemers

resultaten te behalen voor hun deelnemers. Bovendien lijkt toegang tot een diepere kapitaalmarkt ook gunstig voor individuele pensioenspaarders, zoals bijvoorbeeld de Nederlandse ZZP-er die meestal geen toegang heeft tot een tweede pijler

pensioeninstelling. De komst van het nieuwe EU-actieplan brengt daar hopelijk (indirect) verandering in en is dan ook zeer het verwelkomen waard.

Het pensioendashboard

Eén van de actiepunten die de Europese burger direct zal raken is de ontwikkeling van een Europees breed pensioendashboard waarin burgers gedetailleerde informatie kunnen vinden over hun aanvullend pensioen. Tevens kan via dit dashboard gemonitord worden of de pensioenstelsels in de diverse lidstaten nog in staat zijn de benodigde *adequacy* te leveren, waardoor het mes aan twee kanten snijdt. Deze adequaatheid wordt door de Europese Commissie bijgehouden om te monitoren of de totale pensioenvoorziening (eerste, tweede en derde pijler) afdoende is om de burger een goed pensioen te bieden.⁶

Automatische aansluiting

Zoals bekend, kent Nederland een systeem van verplichte deelname aan bedrijfstakpensioenfondsen. Veel andere lidstaten kennen een dergelijk systeem niet, waardoor er niet altijd een goed aanvullend pensioen wordt opgebouwd. Om deze reden zal er onderzoek worden gedaan naar de mogelijkheden van automatische aansluiting bij Europese pensioenregelingen, met als doel om *best practices* te ontwikkelen voor de lidstaten. Ook zal gekeken worden naar andere mogelijkheden om de aansluiting bij pensioenfondsen te bevorderen.

■ EEN OUDE MARKT MET NIEUWE SPELERS?

Het EU-actieplan laat duidelijk zien dat er een behoefte is aan een meer gestroomlijnde en toegankelijke manier om de kapitaalmarkten te betreden, voor zowel het mkb, financiële dienstverleners als Europese consumenten. Zoals hiervoor gesteld, is er een kans dat pensioenen in de nabije toekomst zullen versoberen door economische en demografische ontwikkelingen waardoor er een grotere druk op de consument komt te liggen om ook zelf te investeren in het pensioen. Hier zal waarschijnlijk ook het PEPP (pan-Europees Pensioen Product) een grote rol in vervullen.

De totstandkoming van het vlaggenschip van de kapitaalmarktunie is inmiddels bijna anderhalf jaar geleden, maar de ontwikkelingen rond het PEPP hebben sindsdien niet stilgestaan. Zo heeft

1 <https://www.dnb.nl/nieuws/dnb-nieuwsbrieven/nieuwsbrief-pensioenen/nieuwsbrief-pensioenen-oktober-2020/index.jsp>.

2 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/nl/IP_20_1677.

3 Europese Commissie, Action Plan on Building a Capital Markets Union, COM(2015) 468.

4 Zie: www.nextcmu.eu.

5 High Level Forum, A new vision for Europe's capital markets, 2020.

6 Zie ook: European Commission, Pensions Outlook 2019.

de Europese toezichthouder EIOPA de laatste hand gelegd aan de uitwerking van de technische standaarden, onder andere met betrekking tot de kostenmaximalisatie van 1% en de toegestane investeringsopties.⁷ Ook is er een lay-out ontworpen voor het informatiedocument, dat als novum ook gelaagd mag worden aangeboden.

De eerste partijen lijken zich dan ook te roeren om via het PEPP de Europese interne markt op te gaan.⁸ Als dit succesvol is, biedt het mogelijk een (kleine) oplossing voor zowel de Europese consument, die de beschikking krijgt over een veilig, simpel en sterk gereguleerd financieel product, als voor de Europese Unie als zodanig door het vrijkomen van kapitaal op de interne markt. Een goed functionerende kapitaalmarktunie biedt zo zowel 'retire-techs' als consumenten de mogelijkheid om (veilig) te investeren.

■ CONSUMENTENBESCHERMING

Een andere opvallende trend die in tandem waarneembaar is met het ontwerpen van het kapitaalmarktunieplan is de nadruk op het vergroten van financiële geletterdheid onder de Europese bevolking. Zoals aangehaald zal naar verwachting een grotere verantwoordelijkheid bij de burger ontstaan om ook zelf voor het pensioen te sparen. Financiële planning is echter een buitengewoon ingewikkeld proces gezien de verschillende factoren die een rol kunnen spelen. Denk hierbij aan de aankoop en financiering van een huis, het krijgen van kinderen en andere grote levensgebeurtenissen. Het plannen van de financiering van pensioen gaat inherent over een lange termijn, zowel in de opbouw- als uitkeerfase. Vanuit de Europese Commissie is dan ook een sterk geluid hoorbaar ten faveure van projecten die de financiële geletterdheid van burgers vergroten. Dit is vanuit het oogpunt van consumentenbescherming van buitengewoon groot belang. Consumentenbescherming gaat onder andere over informatieverstrekking.⁹ Het verstrekken van informatie over pensioenproducten is complex. Ongeacht de vorm en inhoud van de informatie is deze gelimiteerd door wat de consument begrijpt en dus inherent imperfect. Met de hernieuwde focus lijkt de Europese wetgever naar *consumer empowerment* te willen in plaats van zuivere *protection*. De Europese Commissie zelf benadrukt echter dat dit twee communicerende vaten zijn en dat het niet de bedoeling is dat het een het ander vervangt.

■ DE YS-ZAAK

Maar ook andere Europese ontwikkelingen raken de Nederlandse pensioensector. Bijvoorbeeld via het recentelijke YS-arrest.¹⁰ In dit arrest deed het Hof een uitspraak over de eigendomsrechten van pensioendeelnemers. Het Hof oordeelde in de YS-zaak dat pensioenaanspraken eigendomsrechten kunnen zijn en dat burgers direct een beroep kunnen doen op artikel 17 van het Handvest van de grondrechten van de EU (het recht op eigendom)

tegen de Staat en tegen het eigen pensioenfonds. Inbreuk op dat eigendomsrecht door de Staat is slechts onder strikte voorwaarden toegestaan. Zo moet er voldaan worden aan het evenredigheidsbeginsel, wat wil zeggen dat de inbreuk alleen gedaan mag worden voor zover deze noodzakelijk is en daadwerkelijk beantwoordt aan door de EU erkende doelstellingen van algemeen belang, wat een andere toets is dan uit het EVRM.¹¹

Deze uitspraak kan daarom effect hebben op de Nederlandse discussie omtrent het 'invaren', oftewel het veranderen van toezeggingen in het bestaande pensioencontract naar een onzekerdere premieregeling. Het Hof gebruikt namelijk voor het eerst het criterium of de beperking van het eigendomsrecht 'de wezenlijke inhoud van de pensioenrechten' aantast. Bij het invaren is hier wel degelijk sprake van. Lutjens¹² stelt echter:

'Het gaat hier dan om de vraag of de omzetting van een uitkeringsovereenkomst naar een premieovereenkomst de inhoud wezenlijk aantast. Dat roept daarom de vraag op wat de wezenlijke inhoud is. Dat is naar mijn stellige overtuiging niet het karakter, maar de aard van het recht en het resultaat. Zowel bij een uitkeringsovereenkomst als een premieovereenkomst is er een periodieke pensioenuitkering. De een is vastgesteld, maar onzeker door kortingsdreiging en waarschijnlijk zonder indexatie. De ander geeft een uitkering die uit de aard onzeker is, maar wegens de mogelijke financiële opzet naar verwachting een vergelijkbaar pensioenresultaat oplevert en meer perspectief op indexatie geeft. De wezenlijke inhoud is hiermee hetzelfde te beoordelen. Nu geen recht bestaat op een bepaald pensioenbedrag en een vermindering als zodanig niet in strijd is met het eigendomsrecht, is ook moeilijk vol te houden dat een omzetting onder genoemde aannames van een vergelijkbaar pensioenresultaat wel strijdig is met het eigendomsrecht.'

Naar onze stellige overtuiging betreft de 'wezenlijke inhoud' echter niet het resultaat van de pensioenregeling – zo ligt in beide contracten het risico bij de deelnemers – maar de aard van de regeling

Naar onze stellige overtuiging betreft de 'wezenlijke inhoud' echter niet het resultaat van de pensioenregeling, maar de aard van de regeling en het eigendomsrecht van de uitkering c.q. aanspraak.

en het eigendomsrecht van de uitkering c.q. aanspraak. Het gaat hier niet om een ‘recht op een bepaald bedrag’, zoals Lutjens stelt, maar om het recht op een uitkering.

■ NEDERLAND OP HET MATJE VAN HET HOF GEROEPEN

Het beleid omtrent aanvullende pensioenen is zoals gezegd geen exclusieve nationale aangelegenheid. Dat betekent dat lidstaten niet zomaar regels kunnen uitvaardigen die de interne markt mogelijk kunnen belemmeren. Wanneer deze situatie zich voordoet kan de Europese Commissie een zogenoemde ‘inbreukprocedure’ starten tegen de lidstaat. En dat is precies wat de Europese Commissie dit jaar heeft gedaan op het gebied van aanvullende pensioenen: de Europese Commissie heeft twee zaken aanhangig gemaakt bij het Europees Hof van Justitie. Beide zaken hebben betrekking op belastingregels bij de overdracht van het verworven pensioenkapitaal.¹³

Ter opfrissing: waarom kan de Belastingdienst inkomstenbelasting heffen over pensioenkapitaal bij internationale waardeoverdrachten? Omdat een dergelijke waardeoverdracht neerkomt op een fictieve afkoop. Een werknemer die zijn pensioenkapitaal laat overdragen rekent, op het moment van de overdracht, als het ware af aan de kassa van de Belastingdienst. Dat betekent dat op dat moment, het belastbare loon van de werknemer wordt aangevuld met het bedrag van de fictieve afkoop. Het gevolg is dat er heffing plaatsvindt over een hoger bedrag, wat tot een hogere heffing van de inkomstenbelasting leidt.¹⁴

De Europese Commissie is het niet eens met de toepassing van dit heffingsrecht in de volgende zaken:

Zaak 1: belastingheffing op overdracht van pensioenkapitaal naar andere lidstaten, maar niet op binnenlandse overdrachten

In de eerste zaak¹⁵ gaat het over overdracht van pensioenkapitaal en het heffen van belasting in specifieke gevallen door de Nederlandse Belastingdienst. De zaak is door de Europese Commissie aanhangig gemaakt op 14 mei 2020.

Concreet gaat het om de volgende situatie: in de Europese Unie staat het werknemers vrij om een baan te accepteren in een andere lidstaat. Pensioen is overwegend een nationale aangelegenheid. Dat betekent dat een migrerende werknemer te maken kan krijgen met andere nationale regels met betrekking tot pensioen en het heffen van belasting hierop.

Volgens het Nederlands recht is het toegestaan om belasting te heffen over het pensioenkapitaal wanneer de werknemer migreert naar een lidstaat waar pensioenuitkeringen in andere vormen voorkomen dan in de vorm van een vaste uitkering. Dat betekent dat voor overdracht van pensioenkapitaal naar België, Denemarken, Duitsland, Griekenland,

Hongarije, Ierland, Italië, Luxemburg, Oostenrijk, Slowakije, Spanje en Tsjechië heffing over het pensioenkapitaal wordt toegepast. Voor lidstaten waar er geen andere vormen van pensioenuitkering gebruikelijk zijn, wordt deze heffing niet toegepast. Wanneer een werknemer migreert naar een lidstaat waar er een andere vorm van pensioenuitkering dan een vaste vorm gebruikelijk is, dan loopt deze dus tegen een verschil in behandeling aan: er wordt voor deze groep werknemers namelijk heffing toegepast over het pensioenkapitaal, waar dat voor werknemers die naar een lidstaat migreren waar een vaste pensioenuitkering voorkomt niet het geval is. Het maken van een dergelijk onderscheid is een beperking van het vrij verkeer.

Volgens de Europese Commissie is dit een inbreuk op het vrij verkeer van werknemers (artikel 45 WVEU), het verrichten van diensten (artikel 56 WVEU) en het vrij verkeer van kapitaal (artikel 63 WVEU).

Zaak 2: grensoverschrijdende uitvoering van pensioenregelingen en de overdracht van pensioenkapitaal

De tweede zaak is aanhangig gemaakt op 30 november 2020.¹⁶ Het gaat in deze zaak om drie reeksen van belastingregels die grensoverschrijdende waardeoverdrachten belemmeren.

Een eerste reeks regels stelt extra regels voor buitenlandse pensioenuitvoerders die opereren op de Nederlandse markt. Indien een buitenlandse pensioenuitvoerder een pensioenkapitaal wil overdragen aan een pensioenuitvoerder die zich niet in Nederland bevindt of indien zij diensten wil aanbieden op de Nederlandse markt, dan moet zij zekerheid stellen bij de Nederlandse autoriteiten. Dat kan bijvoorbeeld via een zakelijk onderpand of een bankgarantie. Deze extra regel geldt niet voor Nederlandse pensioenuitvoerders.

7 EIOPA-20-500, 14 augustus 2020.

8 <https://www.ipe.com/news/irish-fintech-company-prepares-pepp-move/10047459.article>.

9 Artikel 169 WVEU. In Zaak C-96/14 heeft het Hof bijvoorbeeld bepaald dat informatie over verzekeringsproducten “begrijpelijk en duidelijk” moet zijn geformuleerd (r.o. 50) (ECLI:EU:C:2015:262).

10 Zaak C-223/19 (ECLI:EU:C:2020:753). De zaak is voorzien van een conclusie van A-G. J. Kokott (ECLI:EU:C:2020:356).

11 <https://www.uu.nl/ opinie/update-het-pensioenakkoord-lijkt-een-feit-nu-het-verplicht-invaren-nog>.

12 <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020Z22251&did=2020D47275>.

13 Het gaat om lopende inbreukprocedures met nummers 20094025 en 20072343.

14 Zie bijvoorbeeld: B. Dieleman, P. van Straten, Individuele waardeoverdracht kan veel beter, *PM* 2016/83.

15 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/NL/INF_20_859.

16 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/NL/IP_20_1678.

Een tweede reeks Nederlandse regels geldt voor het gebruik maken van de diensten van een buitenlandse pensioenuitvoerder. Deze regels schrijven voor dat wanneer een (gewezen) deelnemer pensioen wil overdragen aan een buitenlandse pensioenuitvoerder of wanneer deze diensten wil inkopen bij een buitenlandse pensioenuitvoerder, de (gewezen) deelnemer zekerheid moet kunnen stellen. Deze regels zijn niet van toepassing op Nederlandse pensioenuitvoerders.

Een derde reeks regels uit de Nederlandse pensioenwetgeving hebben betrekking op het heffen van belasting op het pensioenkapitaal in de situatie waarbij een werknemer in het buitenland gaat werken en het pensioenkapitaal wil overdragen. De heffing op het over te dragen pensioenkapitaal kan slechts worden vrijgesteld indien de buitenlandse pensioenuitvoerder de aansprakelijkheid voor een eventuele belastingvordering aanvaardt, of wanneer de belastingplichtige zelf deze zekerheid stelt. Ook deze extra regels gelden niet voor Nederlandse pensioenuitvoerders.

Hoewel het Nederland vrij staat om aanvullende voorwaarden te stellen aan pensioenuitvoerders om bijvoorbeeld risico's in te dekken of een gelijkwaardig niveau van voorziening te garanderen, mogen deze niet leiden tot belemmering van het vrij verkeer. De Europese Commissie beschouwt deze extra regels als een beperking van het vrij verkeer van burgers en werknemers (artikel 21 en 45 WVEU), het vrij kunnen verrichten van diensten (artikel 56 WVEU) en het vrij verkeer van kapitaal (artikel 63 WVEU).

Zaak 3: nieuwe inbreukprocedure rond waardeoverdrachten in de maak?

Naast de beschreven inbreukprocedures, komt er mogelijk een derde aan. Dit betreft de mogelijke inbreukprocedure rond waardeoverdrachten.¹⁷

Een waardeoverdracht houdt in dat het opgebouwde pensioenvermogen binnen een fonds ofwel wordt overgedragen naar een andere regeling, ofwel naar een andere pensioenuitvoerder.

Het overdragen van pensioenvermogen naar een andere uitvoerder heeft consequenties voor de pensioendeelnemer. Tot collectieve waardeoverdracht mag pas worden overgegaan als er geen bezwaren zijn geuit door de (gewezen) deelnemers en partners of de pensioengerechtigden.

Ook waardeoverdrachten naar buitenlandse pensioenuitvoerders is mogelijk, waarbij bijvoorbeeld aan de 'België-route' gedacht kan worden. Deze mogelijkheid is geregeld in de IORP II-richtlijn, waar in artikel 12 een aantal voorwaarden wordt gesteld. Aan een internationale waardeoverdracht zijn extra eisen verbonden, zoals de goedkeuring van de toezichthouders van de lidstaten. Echter, er geldt ook een andere extra zware Nederlandse eis en daar wringt de schoen van het Europees recht.

Bij deze waardeoverdracht geldt op grond van het nieuwe artikel 90a Pensioenwet dat de pensioenuitvoerder een schriftelijk verzoek moet doen ter

goedkeuring van de waardeoverdracht en dat een tweederdemeerderheid van de deelnemers, een tweederdemeerderheid van de gewezen deelnemers en een tweederdemeerderheid van de pensioengerechtigden die hebben gereageerd daarmee moeten instemmen (het meerderheidsvereiste).

Dit proces is dus wezenlijk anders dan voor een nationale waardeoverdracht en bovendien is de toets zwaarder voor een grensoverschrijdende waardeoverdracht dan voor een nationale waardeoverdracht.

Bij dit onderscheid kunnen vraagtekens gezet worden. Immers het non-discriminatiebeginsel, zoals ook is vastgelegd in artikel 21 van het Handvest

Het Handvest kan onder omstandigheden direct door een burger tegen bijvoorbeeld een pensioenfonds worden ingeroepen, en verschilt (mede) daarin van het EVRM.

van de grondrechten van de EU, is één van de kernbeginselen van de Europese Unie. Hierbij wordt expliciet het onderscheid op basis van nationaliteit genoemd, waar enkel van af mag worden geweken als een verdragsbepaling dat toestaat. Het Handvest kan onder omstandigheden direct door een burger tegen bijvoorbeeld een pensioenfonds worden ingeroepen, en verschilt (mede) daarin van het EVRM.

■ AFSLUITING

Brusselse besluitvorming raakt het Nederlandse pensioenlandschap op verschillende manieren. In bijna alle gevallen pakt dat ten gunste uit van de burger. Zo kan een solide kapitaalmarkt zorgen dat het Nederlandse pensioengeld optimaal kan renderen, kan het Europese recht ons beschermen tegen een foutief toegepaste heffing op pensioengelden en tegen inbreuken op eigendom. Door een beroep te doen op het vrij verkeer van werknemers, diensten en kapitaal kan burgers van de Unie extra protectie worden geboden. Indien er sprake is van protectionisme van de lokale markt, grijpt de EU – terecht – in. Hier is namelijk de deelnemer niet bij gebaat. ●

¹⁷ Op het moment van schrijven is er nog geen inbreukprocedure gestart. De klacht ligt voor bij de Europese Commissie. Zie voor een overzicht: R. de Greef, H. van Meerten, J. van Zanden, 'Transitie onder het nieuwe pensioencontract: overschrijding van de Europeesrechtelijke grens?', *TPV* 2020/6.